

POLEMICI CORDIALE

Lecția lui Richard Rorty



ADRIAN NIȚĂ

În dialogul despre adevăr purtat de Richard Rorty cu Pascal Engel (*La ce bun adevărul?*, traducere și postfață de Bogdan Ghiu, București, Editura Art, 2007, colecția *Demonul teoriei*, coordonată de Laura Albușescu) există câteva idei ce merită a fi bine subliniate, dar care ridică, după cum vom vedea, câteva necesare amendări. Dar, mai întâi, să spunem câteva cuvinte despre cadrul în care s-a desfășurat dialogul dintre cei doi filosofi și, desigur, despre personaje. Discuția din care a rezultat excelenta lucrare publicată de editura Art a avut loc la Sorbona în noiembrie 2002. Richard Rorty, atunci în vîrstă de 71 de ani (între timp, exact acum un an, a plecat dintre noi), este binecunoscut prin traiectoria sinuoasă pe care a luat-o cariera sa academică. Format la școala filosofiei analitice, el se arată o dată cu trecerea timpului tot mai preocupat de filosofia continentală (cum este numită în spațiul anglo-saxon filosofia europeană), în special de Heidegger, Foucault și Derrida. A criticat realismul și concepția cu privire la adevăr ca o corespondență cu realitatea (în *Filosofia și oglinda naturii*), a propus un alt concept în locul adevărului, și anume solidaritatea (în *Contingență, ironie și solidaritate*) și s-a ridicat față împotriva filosofiei analitice (în lucrările de maturitate: *Obiectivitate, relativism și adevăr, Pragmatism și filosofie post-nietzscheană, Adevăr și progres* etc.). Cu o traiectorie academică exact opusă, Pascal Engel (n. în 1954) s-a format într-un spațiu prea puțin sensibil față de filosofia analitică, dar s-a apropiat tot mai mult de acest important curent contemporan de gândire. A scris lucrări despre adevăr, filosofia minții, științele cognitive etc.

Spus în puține cuvinte, Rorty susține că filosofii ar trebui să abandoneze milenara teorie a adevărului corespondență, susținută chiar și de către Aristotel, după care adevărul ar fi corespondența dintre enunțurile noastre și realitate. Această teorie, susține Rorty, este greșită deoarece distincția dintre enunțuri, pe de o parte, și realitate, pe de alta, este greșită sau, cel puțin, nu este bine pusă. Enunțurile filosofilor (sau ale savanților) nu au cum să reprezinte lumea (sau natura) tocmai pentru că nu sînt o oglindă a lumii (sau a naturii).

Din altă perspectivă, ar trebui abandonate distincțiile aparentă – realitate, adevăr – neadevăr, natură – cultură etc. deoarece sînt distincții de natură filosofică (metafizică sau epistemologică) cărora nu le corespunde nimic. După Rorty, aceste distincții sînt goale. Acest vid de semnificație este înțeles în sensul că acestor distincții (ca și multor altora, după Rorty) nu le corespund niște fapte, niște consecințe utile. În măsura în care o distincție nu are consecințe practice ea nu ar trebui să-i preocupe pe filosofi, sau cel puțin nu ar trebui ca ei să se preocupe să aducă un răspuns sau altul cu privire la problema respectivă.

Trebuie aici subliniat că Engel nu a înțeles exact poziția lui Rorty, mai precis nu a înțeles miza discuției: Rorty nu propune renunțarea la orice teorie a adevărului, nu vrea să renunțăm la folosirea cuvîntului „adevărat” și a derivatelor sale din vorbirea noastră obiș-

nuită. Ceea ce respinge Rorty este o anumită înțelegere a adevărului, respectiv acea înțelegere după care filosofii consideră că ar exista un adevăr absolut.

Pentru a vedea cum stau lucrurile, să ne gândim la o concepție modernă cum este cea kantiană. După Kant, noi putem ajunge la o cunoaștere a fenomenelor datorită faptului că avem o capacitate numită „sensibilitate” (ce deține formele pure ale lucrurilor, spațiul și timpul) ce se unește cu o capacitate numită „intelect” (ce deține formele pure numite categorii). Aceste forme pure se unesc cu materia cunoașterii dată de senzații și percepții, astfel încît ne putem forma o cunoștință. După Kant, prin intermediul judecăților sintetice *a priori*, cunoașterea noastră despre natură are un caracter necesar și universal. Mai mult, dacă îl vom avea în vedere pe Hegel, după care noi putem ajunge nu la cunoaștere pur și simplu, ci la cunoașterea absolută, vom înțelege și mai bine critica pe care vrea să o facă Rorty.

Această respingere postmodernă a adevărului absolut efectuată de Rorty are câteva consecințe extrem de importante. Filosofii din secolul XXI sînt îndreptățiți să susțină că nu are sens să căutăm Adevărul, că a sosit timpul ca filosofii să nu se mai ocupe de Adevăr, Bine și Frumos, ci mai curînd de adevăr, de bine și de frumos. Adică a venit timpul ca filosofii să se ocupe de acele adevăruri ce sînt utile și necesare vieții noastre cotidiene, de acele fapte bune sau frumoase ce ne pot ajuta să trăim într-o armonie mai mare cu noi înșine și cu lumea în care viețuim.

O privire mai atentă merită aruncată asupra unei probleme de detaliu, căci această problemă se leagă atît de înțelegerea adevărului cît și, fapt extrem de important, de felul cum este azi practicat filosofia. Am în vedere distincția dintre justificare și adevăr. Despre această distincție Rorty susține două teze: în primul rînd că, deși justificarea și adevărul nu sînt identice, există cazuri în care se poate utiliza un termen în locul celuilalt. Atunci cînd avem motive să afirmăm sau să credem o propoziție, noi avem și motive să credem că acea propoziție este adevărată (p. 36). A doua idee este că distincția justificare – adevăr nu este bine pusă, motiv pentru care ar trebui abandonată, căci nu are consecințe practice (p. 71).

Avem aici un exemplu de încurcătura filosofică, cum ar zice Wittgenstein. În plus, este un exemplu de atitudine reductivă extrem de supărătoare de care dă dovadă pragmatismul lui Rorty. Părerea mea este că dis-

tincția nu poate (și nu trebuie) să fie abandonată, ci rafinată. Chiar aplicînd o grilă pragmatistă, se poate arăta că distincția are importante consecințe practice, adică consecințe utile din punctul de vedere al vieții cotidiene. Să ne gândim la un exemplu celebru. Toată lumea știe de existența unei apropieri a lui Constantin Noica de legionarism: celebrul filosof a scris o serie de articole în *Bunavestire*, a fost chiar redactorul șef al acestui organ de presă legionar etc. Printre motivațiile adeziunii lui Noica la legionarism se pot număra: înscrierea prietenilor săi în mișcare; vinovăția pe care o resimte Noica pentru faptul că un număr mare de oameni erau chinuți, pedepsiți, închiși etc., iar el ducea o existență lipsită de griji; înțelegerea deformată a realității românești; credința în rolul fundamental jucat de elite în transformarea societății; credința că Legiunea se află sub har etc. (vezi textul nostru *Adeziunea la extremism – teme și motivații*, din *Cultura*, anul II, nr. 12 (64), joi 9 martie 2006, p. 21).

Problema este următoarea: sînt aceste motivații o justificare a adeziunii lui Noica la legionarism? A fost Noica justificat să adere la o organizație extremistă? Părerea mea sinceră este că răspunsul este negativ: nici aceste motivații, nici altele care s-au adus sau care s-ar mai putea aduce nu-l îndreptătesc pe Noica să adere la o mișcare extremistă. Temeiul acestei susțineri este că, după mine, există o importantă distincție între motiv pe de o parte și justificare pe de altă parte. Acțiunile noastre sînt de regulă motivate, adică au un motiv. Adesea, acesta poate fi o închipuire, un ideal, o credință, o speranță, o idee eronată etc. Pe de altă parte, justificarea intervine în legătură cu adevărul, în legătură cu cunoașterea. Despre un enunț pe care îl facem, putem afirma că avem niște temeuri pentru a-l crede. Dar despre o acțiune a noastră nu putem spune că *ne-am bazat* pe acel motiv ca să efectuăm acțiunea respectivă.

Exact aceasta este lecția lui Rorty: spiritul timpului nostru, spiritul secolului XXI pretinde filosofilor să lase deoparte distincțiile tradiționale, proprii filosofiei moderne, și să propună alte distincții. Să folosească un alt discurs ce poate avea atît utilitate teoretică, pentru rezolvarea diferitelor probleme din câmpul culturii, cît și utilitate practică, pentru îmbunătățirea vieții noastre cotidiene. În fond, filosofia se ocupă, și s-a ocupat dintotdeauna, de problemele fundamentale ale existenței fiecăruia dintre noi, fie că vorbim aici de adevăr sau fericire, credință sau iubire, bine sau rău, viață sau moarte.

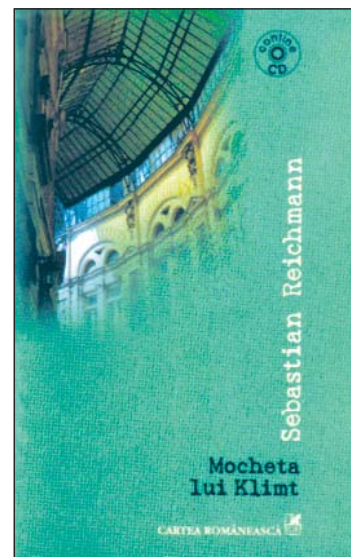


Cristi Iacob și Adi Afteni

BURSA CĂRȚILOR

Sebastian REICHMANN, *Mocheta lui Klimt*, conține CD cu poeziile în lectura autorului, Cu o copertă de Dan Stanciu, Editura „Cartea Românească”, București, 2008, 70 pagini, pret neprecizat

Volumului lui Sebastian Reichmann reprezintă o reîntoarcere în poezia românească, o reîntoarcere reușită, mă grăbesc să adaug. Debutat sub auspiciile lui Miron Radu Paraschivescu, în suplimentul „Povestea vorbeii” al revistei „Ramuri” (1966), autor al unui prim volum, *Geraldine* (1969), excelent primit de critică și de confrăți deja renumiți, precum Gellu Naum, Ion Negoitescu, Ov. S. Chrohmălniceanu sau Radu Enescu, Sebastian Reichmann a părăsit țara după celebrele „teze din iulie” (1971), cînd al doilea său volum a fost retras din librării



și trimis la topit. De altfel, atunci au căzut victime represiunii culturale, care a inaugurat „mica revoluție” de tip chinezesc a lui Ceaușescu, zeci de volume semnate, între alții, de Cezar Ivănescu, Cristofor Simionescu, Vasile Vlad, Daniel Turcea etc. „Missa Solemnis” de Mihai Ursachi, după cum povestea Magistrul din Țicău, a avut șansa să fi ieșit de sub tipar cu câteva luni mai devreme. Ar mai trebui adăugat că, deși primit cu cronicile elogioase amintite, și primul volum al lui Sebastian Reichmann fusese primit cu ostilitate ofensivă de oficialii PCR și UTC, respectiv „Scînteia” și „Scînteia tineretului”. Instalat la Paris, Sebastian Reichmann a continuat să scrie și să publice poezie, însă exclusiv în limba franceză.

Prin urmare, *Mocheta lui Klimt* este prima carte de poezii scrisă și tipărită de poet în limba română după mai bine de trei decenii! O poezie excelentă, foarte vie și foarte rafinată în același timp, alterînd tabloul cotidian cu evocarea înălțimilor, într-o limbă română pe care nu măș sfii s-o numesc perfectă. Cum nu vreau să ciutesc frumusețea acestei poezii citînd pe sărite și nu găsesc un poem suficient de scurt pentru a-l cita în întregime, trimit din toată inima cititorul la lectura integrală a volumului. Nu va avea nimic de regretat, ba dimpotrivă! (L. A.)